

ЛИННИК Т. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін
(Білоцерківський національний аграрний
університет)

УДК 341.375

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.5>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ КОРИННИХ НАРОДІВ УКРАЇНИ

Стаття містить системний аналіз форм та механізмів реалізації правових засобів легалізації представницьких інституцій корінних народів України. У роботі охарактеризовано особливості процесів розвитку відповідної нормативної бази, яка діяла стосовно захисту прав корінних народів та досліджене застосування цих нормативних механізмів у судовій практиці. У статті проведено аналіз ефективності нормативного встановлення реалізації організаційних правових засобів легалізації представницьких інституцій корінних народів України відповідно до Декларації ООН про права корінних народів та системи профільних резолюцій Генасамблеї ООН.

Авторкою здійснене оцінку відповідних міжнародних стандартів та національної нормативної бази, насамперед норм парламентської Заяви щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави 2014 р., Закону України «Про корінні народи України» 2021 р. та схвалених процедурних документів, включно з Порядком закріплення правового статусу представницького органу корінного народу України та позбавлення такого статусу 2022 р.

У статті запропоноване послідовний порівняльний аналіз ефективності реалізації цих актів, досліджене наявну адміністративну та судову практику у цій сфері, насамперед адміністративної судової справи 320/43772/24 щодо не прийняття Урядом України рішення про закріплення правового статусу представницького органу корінного народу України щодо Меджлісу кримськотатарського народу. Авторка доводить, що в Україні питання легалізації представницьких органів корінних народів України отримало як нормативне регулювання, так й певну практику реалізації, про що свідчить справа 320/43772/24. У статті наголошено, що вітчизняне законодавство у цій сфері в цілому не суперечить міжнародним стандартам у сфері прав корінних народів, але потребує на удосконалення, зокрема з урахуванням судових рішень.

Ключові слова: адміністративне судочинство, корінні народи, Меджліс кримськотатарського народу, російська агресія, представницький орган корінного народу, тимчасово окуповані території.

Lynnyk T. V. Organizational and legal aspects of the legalization of representative bodies of indigenous peoples of Ukraine

The article contains a systematic analysis of the forms and mechanisms of implementing legal tools of legalization of representative institutions of indigenous peoples of Ukraine. The work describes the peculiarities of the processes of development of the relevant regulatory framework that operated in relation to the protection of the rights of indigenous peoples and examines the application of these regulatory mechanisms in judicial practice.

The article analyzes the effectiveness of the regulatory establishment of the implementation of organizational legal means of legalization of representative institutions of indigenous peoples of Ukraine in accordance with the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples and the system of relevant resolutions of the UN General Assembly.

The author assessed the relevant international standards and national regulatory framework, primarily the norms of the Parliamentary Statement on Guaranteeing the Rights of the Crimean Tatar People within the Ukrainian State of 2014, also as the Law of Ukraine «On Indigenous Peoples of Ukraine» of 2021 and approved procedural documents, including the Procedure for Consolidating the Legal Status of a Representative Body of the Indigenous People of Ukraine and Depriving It of Such Status of 2022.

The article proposes a consistent comparative analysis of the effectiveness of the implementation of these acts, it examines the existing administrative and judicial practice in this area, primarily the administrative court case 320/43772/24 on the failure of the Government of Ukraine to adopt a decision on consolidating the legal status of the representative body of the indigenous people of Ukraine regarding the Mejlis of the Crimean Tatar People.

The author proves that in Ukraine the issue of legalization of representative bodies of the indigenous peoples of Ukraine has received both regulatory regulation and a certain practice of implementation, as evidenced by case 320/43772/24. The article emphasizes that domestic legislation in this area as a whole does not contradict international standards in the field of the rights of indigenous peoples, but that it needs to be improved, in particular, taking into account court decisions.

Key words: *administrative justice, indigenous peoples, Mejlis of the Crimean Tatar People, representative body of indigenous people, Russian aggression, temporarily occupied territories.*

Постановка проблеми. Поточні умови злочинної російської агресії як безпрецедентного в історії світу міждержавного конфлікту, що супроводжується чисельними воєнними злочинами окупантів, тотальним запереченням агресором самого інституту прав людини, прав корінних народів та загальних засад міжнародного права цивілізованих націй зумовлюють нагальну потребу в кваліфікованій оцінці, а часто й у переоцінці наявних форм правової та організаційної підтримки жертв агресії, зокрема для підвищення їх ефективності. Це стосується й питання легалізації представницьких інституцій корінних народів України.

Затвердження у 2022 році Закону України «Про корінні народи України», наступна масштабна агресія Кремля та відповідно реалізація нових організаційно-правових форм захисту представників корінних народів, які зазнають репресій та дискримінації внаслідок збройної агресії у ситуації небувалих викликів зумовлюють виключну актуальність обраної тематики наукового пошуку; така проблематика ставить й наступні питання опрацювання відповідної наукової методики щодо суб'єктності представницьких інституцій корінних народів України та її форм і етапів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Масштабна російська агресія проти України, яка розпочалася у 2014 році та спроби України проводити захист колективних прав корінних народів на окупованій території, послідовно та системно відображається у роботах окремих вітчизняних та іноземних авторів.

Втім така наукова діяльність концентрувалася досі насамперед на питаннях оцінювання міжнародно-правового виміру прав корінних народів та протидії злочинним діям агресора та його окупаційних сил і структур щодо репресій та дискримінації кримських татар, крім того у роботах містився оглядовий аналіз схваленого законодавства України з питань корінних народів та тимчасово окупованих територій.

Саме у цьому вимірі можна згадати публікації Б. Бабіна, О. Задорожного, О. Мережка, Е. Плешка, А. Приходько тощо. Але при цьому аспекти легалізації представницьких інституцій корінних народів України окреслювалися насамперед в роботі неурядових експертів, прикладом – Асоціації Реінтеграції Криму та Кримськотатарського ресурсного центру, але також в першу чергу у форматі аналізу відповідних міжнародних аспектів зазначених процесів.

Формулювання мети статті. Таким чином варто наголосити, що у науковому аналізі поки не знайшов цілісного та комплексного відображення системний підхід щодо оцінки аспектів легалізації представницьких інституцій корінних народів України, що вбачається виключно актуальним саме у вимірі протидії збройної агресії РФ проти України.

Зазначений дослідницький доробок має у наступному використовуватися в рамках аналізу нормотворчої та правозастосовної діяльності України, зокрема щодо документів з колективних права та прав людини, гуманітарної діяльності, міжнаціональних відносин, деокупації та реінтеграції, з урахуванням стратегічного й програмного підходу та методів компаративістики й прогнозування.

Слід констатувати, що трансформація самих підходів у вимірі процесів легалізації представницьких інституцій корінних народів України, зокрема Меджлісу кримськотатарського народу прямо впливає з необхідності протидії масштабній російській агресії, та при цьому відповідні аспекти ще не отримали належного й конкретизованого доктринального виміру у науковій діяльності.

Водночас не варто ігнорувати й формування та розвиток за останні роки нових урядових інституцій, кристалізацію системи резолюцій міжнародних організацій та рішень міжнародних судів стосовно жертв окупації й відповідної послідовної діяльності низки правозахисних об'єднань.

Мета статті. За цих умов у нинішній ситуації доцільною та суспільно витребуваною метою цієї статті вбачається дослідження ефективності нормативного встановлення реалізації організаційних правових засобів легалізації представницьких інституцій корінних народів України.

Задля реалізації такої поставленої мети слід вважати необхідним виконати такі завдання як оцінка відповідних міжнародних стандартів та національної нормативної бази, зокрема схвалених процедурних документів, задля послідовного порівняльного аналізу ефективності реалізації затверджених актів, дослідження наявної адміністративної та судової практики у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання організаційно-правового забезпечення легалізації представницьких інституцій корінних народів має доволі фрагментований вимір у сучасному міжнародному праві.

Декларація ООН про права корінних народів від 13 вересня 2007 р. прийнята резолюцією Генасамблеї 61/295, у ст. 20 визначає, що корінні народи мають право на збереження та розвиток своїх політичних, економічних та соціальних систем або інституцій, гарантоване використання своїх засобів, які забезпечують існування та розвиток, і на вільне заняття своєю традиційною та іншою економічною діяльністю [1].

Цей документ додає у ч. 2 ст. 32, що держави мають добросовісно консультуватися та співпрацювати із відповідними корінними народами через їхні представницькі інституції з метою отримати їхню вільну та усвідомлену згоду до затвердження будь-якого проєкту, який зачіпає їхні землі або території та інші ресурси, особливо у зв'язку з освоєнням, використанням або розробкою корисних копалин, водних або інших ресурсів.

Крім того, у ч. 2 ст. 33 Декларації додане, що корінні народи мають право визначати структуру та обирати членів у склад своїх інституцій згідно зі своїми власними процедурами, а ст. 34 цього акту закріплює право корінних народів на заохочення, розвиток та збереження своїх інституційних структур, але відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини [1].

Резолюція Генасамблеї 77/460 від 15 грудня 2022 р. «Права корінних народів» визнає позитивний внесок Декларації у розробку низки конституцій та законодавчих актів

на національному та місцевому рівнях та у сприянні прогресивному розвитку національної правової бази та політики, що, безперечно, стосується й аспектів легалізації правових інституцій корінних народів. Також ця резолюція вказує на право зберігати та зміцнювати особливі політичні, правові та соціальні інститути корінних народів, як форму «зусиль та інструментів, спрямованих на досягнення цілей Декларації» [10].

Крім того, вказана резолюція 77/460 нагадала про розширення мандата Фонду добровільних внесків ООН для корінних народів, що відбулося для сприяння участі представників організацій корінних народів як в очному порядку, так й онлайн у роботі міжнародних механізмів та в інших переговорах, таких як Форум з питань підприємницької діяльності та прав людини та Конференція сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Серед іншого вказане не залучення організацій корінних народів у Платформі для місцевих громад та корінних народів, що організовуються секретаріатом цієї Рамкової конвенції [10].

Крім того, ця резолюція рекомендує державам ООН «розглянути питання про створення національних механізмів, які мають належні фінансові кошти, для успішного проведення Міжнародного десятиліття мов корінних народів у співпраці з корінними народами», але роль представницьких інституцій корінних народів у цих процесах не визначає [10].

В Україні відчутний крок до інституціоналізації корінних народів відбувся після початку окупації Криму, в рамках реагування на що Верховна Рада України постановою від 20 березня 2014 р. схвалила Заяву щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави. За ст. 3 цієї Заяви Україна визнає Меджліс кримськотатарського народу (далі – МКТН), виконавчий орган Курултаю кримськотатарського народу, та Курултай як вищий представницький орган кримськотатарського народу.

У ст. 5 та ст. 6 Заяви Верховна Рада України доручає Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) терміново подати проекти законів України, нормативно-правових актів України, які визначають та закріплюють статус кримськотатарського народу як корінного народу України.

При цьому розробка проектів відповідних законів України та нормативно-правових актів мала, серед іншого, відбуватися шляхом консультацій з МКТН «відповідно до міжнародного права і стандартів забезпечення прав людини, корінних народів та національних меншин». Крім того, у ст. 7 цієї Заяви український парламент доручив КМУ розробити практичні механізми взаємодії між органами виконавчої влади України та МКТН [6].

Втім, відповідний Закон України «Про корінні народи України» було схвалене тільки 1 липня 2021 р. [7]. У ч. 2 ст. 2 цей Закон відносить створення представницьких органів корінних народів України, що утворюються та діють у межах Конституції та законів України, до права корінних народів на самоврядування, як компонента їх права на самовизначення. Водночас право корінних народів України «зберігати та зміцнювати свої особливі політичні, правові, соціальні та культурні інститути» закріплене окреме, у ч. 3 цієї ж статті Закону.

Повноваження представницьких органів корінних народів України (далі – ПОКНУ) згадуються у наведеному законі багаторазово. Прикладом, ПОКНУ мають брати участь у консультаціях з КМУ щодо відновлення історичної топоніміки корінних народів України та перейменування населених пунктів (ч. 3 ст. 4 Закону), взаємодіяти з центральними органами виконавчої влади щодо визначення порядку включення відомостей про мови, історію та культуру корінних народів України у навчальний процес (ч. 2 ст. 5 Закону).

Відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 7 Закону саме через ПОКНУ корінні народи України мають право визначати пріоритети і розробляти стратегії з метою здійснення свого права на розвиток, та взаємодіяти з органами влади з питань охорони довкілля, забезпечення ефективного та справедливого користування природними ресурсами, що знаходяться в Криму; порядок такої взаємодії КМУ має визначати після проведення консультацій з ПОКНУ.

Так саме, через ПОКНУ корінні народи України мають реалізовувати право на доступ до фінансової, технічної, благодійної та гуманітарної допомоги від іноземних держав, міжнародних організацій, юридичних і фізичних осіб відповідно до законів України (ч. 1 ст. 9 Закону).

Крім того, за ч. 2 ст. 8 Закону акти та рішення органів виконавчої влади з питань розвитку мов, культури, забезпечення прав корінних народів України на освіту мовою корінного народу, діяльності медіа мовами корінних народів України, інтеграції корінних народів України ухвалюються після проведення консультацій з ПОКНУ, а порядок проведення таких консультацій визначається КМУ. Забезпечення діяльності ПОКНУ визначене й у ч. 2 та ч. 3 ст. 9 Закону, за якими фінансове забезпечення такої діяльності відбувається коштом Державного бюджету України за окремою бюджетною програмою, а фінансові потреби ПОКНУ визначаються щорічно за їх мотивованими запитами.

При цьому порядок звітування ПОКНУ за кошти, отримані з Державного бюджету України, має бути визначеним КМУ та передбачає оприлюднення інформації про надходження і витрати. Додатково ПОКНУ повинні щоквартально оприлюднювати інформацію щодо державного фінансового забезпечення, отриманої фінансової, технічної, благодійної та гуманітарної допомоги від іноземних держав, міжнародних організацій, юридичних і фізичних осіб, а також щодо її використання [7].

Та при цьому питання легалізації ПОКНУ, без якої очевидно усі описані вище права, інститути та механізми залишаються деклараціями, у Законі доволі стисло описує ч. 1 ст. 8. За цією нормою, ПОКНУ набувають та втрачають права та обов'язки, передбачені законами України, після прийняття КМУ рішення про закріплення їх правового статусу чи його позбавлення. У Законі додається, що проєкт такого рішення вноситься на розгляд КМУ центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин України.

Хоча, відповідно до приписів ч. 3 ст. 11 Закону КМУ у шестимісячний строк з дня набрання чинності Законом мав привести свої нормативно-правові акти у відповідність із ним та забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених Законом й забезпечити перегляд і скасування центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать Закону [7], кількість відповідних новел серед підзаконних актів залишилася мінімальною. Втім, постановою КМУ від 19 серпня 2022 р. № 936 було схвалене Порядок закріплення правового статусу ПОКНУ та позбавлення такого статусу (далі – Порядок) [5].

За ст. 3 та ст. 4 Порядку рішення про закріплення правового статусу ПОКНУ та позбавлення такого статусу приймається КМУ у формі розпорядження, проєкт якого готує і вносить до КМУ Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (далі – ДЕСС). Для підготовки проєкту розпорядження КМУ про закріплення правового статусу ПОКНУ керівник або інший член ПОКНУ, уповноважений представляти його інтереси, має особисто подати до ДЕСС перелік документів, визначених у ст. 5 Порядку.

При цьому спочатку керівник або уповноважений член ПОКНУ повідомляє ДЕСС про намір подати документи, зазначені у цьому пункті, листом, а ДЕСС протягом 5 робочих днів з дня отримання листа ПОКНУ повідомляє такому органу про дату подання документів, надалі такі документи подаються особисто представником ПОКНУ протягом 30 робочих днів з дня отримання листа ПОКНУ [5].

Також у ст. 6 Порядку закріплена процедура позбавлення правового статусу ПОКНУ, а у ст. 7 та ст. 8 містяться доволі ретельні вимоги до установчого документа ПОКНУ, що має надаватися до ДЕСС під час ініціювання процедури легалізації ПОКНУ.

Крім того, у ст. 9 Порядок доволі ретельно опрацьовує процедуру взаємодії між ДЕСС та ПОКНУ, а саме щодо потреби опрацювання ДЕСС поданих ПОКНУ документів протягом 60 робочих днів, після чого документи мають бути або передані до КМУ або ж повернуті ініціаторам з обґрунтованою відмовою, із зазначенням недоліків, виявлених у поданих документах.

При цьому під час опрацювання документів ДЕСС може звернутися за консультативною допомогою до науковців, інших експертів, із запитами до правоохоронних або інших державних органів, а також до членів ПОКНУ з метою отримання необхідної інформації та

прийняти рішення про розгляд цих документів за участю членів ПОКНУ, для чого ці члени мають бути запрошені не пізніше ніж за 10 робочих днів [5].

Та в разі подання ПОКНУ неповного пакета документів ДЕСС протягом п'яти робочих днів з дня їх отримання має повідомити про це відповідному ПОКНУ [5]. Таким чином наведені норми Порядку фактично визначають за ПОКНУ два правових режими: до його легалізації відповідно до Порядку, та після такої легалізації, відповідно до Закону. До першого правового режиму фактично віднесена правосуб'єктність ПОКНУ щодо взаємодії з ДЕСС стосовно ініціювання процесу своєї легалізації, така суб'єктність має очевидний адміністративно-правовий вимір.

Практична реалізація описаних вище норм Закону та Порядку має наразі єдиний, але доволі резонансний приклад, а саме спробу МКТН легалізації себе як ПОКНУ. Це впливає з публікацій медіа та з матеріалів адміністративної справи 320/43772/24, у якій ухвалою Київського окружного адміністративного суду від 7 лютого 2025 р. в справі 320/43772/24 було відкрито провадження П/320/43772/24 за позовом голови правового управління МКТН Барієва Е.Е. до КМУ, з ДЕСС як третьою особою на стороні Уряду, щодо не прийняття КМУ рішення про закріплення правового статусу ПОКНУ щодо МКТН, та щодо ненадання відповіді на звернення, щодо відшкодування КМУ моральної шкоди [8].

Примітно, що з оприлюднених у цій справі ухвал від 23 вересня 2024 р., від 1 жовтня 2024 р. та від 17 березня 2025 р. випливає, що суд двічі задовольняв відводи Барієва Е.Е. на підставах виявлених відповідачем у суддів в справі кримської нерухомості та родичів у кримських «владних структурах», та надалі позивач був незгодним з порядком формування складу суду, через нібито недотримання вимог адміністративного процесу стосовно колегіального, а не одноособового розгляду позовів проти КМУ, як це суд дійсно вчиняв у описаній справі, зокрема ухвалами від 25 вересня 2024 р. та від 7 лютого 2025 р. [9].

Як впливає з публікацій медіа, підставою вказаної справи було те, що 5 червня 2023 р., керуючись Порядком та Законом, Барієв Е.Е. від імені МКТН подав документи щодо отримання правового статусу ПОКНУ до ДЕСС. Надалі, у жовтні 2023 р. ДЕСС передало ці документи на КМУ та до того ініціювало технічні зміни для удосконалення Порядку постановою КМУ від 19 серпня 2023 р. № 874 [5], але, станом на літо 2024 р., рішення КМУ щодо цих документів схвалене не було, що й стало підставою описаного вище адміністративного позову [2]; [4], який був надалі підтриманий, шляхом письмових звернень до КМУ, багатьма громадянськими об'єднаннями етнічних спільнот України.

Та як впливає з матеріалів справи 320/43772/24, де голову управління МКТН представляє в якості адвоката фахівець у сфері корінних народів, професор Бабін Б.В., вже після подання Барієвим Е.Е. цього позову, у листопаді 2024 р. КМУ повернув документи щодо легалізації МКТН до ДЕСС на підставі дискреційної позиції Прем'єр-міністра, висловленої на засіданні КМУ 29 жовтня 2024 р., з посиланням на загальні норми Регламенту КМУ та без вказівок на жодні недоліки документів.

При цьому відсутність таких вказівок навіть змусила ДЕСС надалі письмово звертатися до Секретаріату КМУ з проханням надати витяг з протоколу відповідного засідання Уряду, що, втім не сприяло встановленню позиції КМУ щодо того що саме мала виправити ДЕСС у цій справі.

Але 27 грудня 2024 р. на зустрічі Президента України Володимира Зеленського з представниками національних спільнот і корінних народів України голова МКТН Рефат Чубаров наголосив на важливості реалізації ухваленого у 2021 році Закону «Про корінні народи України», а Президент України зазначив, що «уряд, зокрема, має опрацювати закріплення за Меджлісом статусу представницького органу кримськотатарського народу», про що повідомив Офіс Президента України [10].

Не надаючи політичну оцінку описаній ситуації, зазначимо, що справа легалізації МКТН висвітлює такі явні організаційно-управлінські недоліки передбачених Порядком та іншими актами законодавства процедур, як відсутність встановленого строку розгляду КМУ

поданих ДЕСС згідно Порядку документів та неврегульованість законодавством ситуації, за якою КМУ не схвалює дискреційне рішення на виконання Порядку та Закону.

Висновки. Таким чином в Україні питання легалізації представницьких органів корінних народів України отримало як нормативне регулювання, Законом «Про корінні народи України» 2021 р. та Порядком закріплення правового статусу представницького органу корінного народу України та позбавлення такого статусу 2022 р., так й певну практику реалізації, про що свідчить справа 320/43772/24 у Київському окружному адміністративному суді.

Вітчизняне законодавство у цій сфері в цілому не суперечить міжнародним стандартам у сфері прав корінних народів, але потребує на удосконалення, зокрема з урахуванням судових рішень у справі щодо не вирішення Кабміном України питання легалізації Меджлісу кримськотатарського народу.

Ці аспекти мають стати предметом окремого наукового пошуку.

Список використаних джерел:

1. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів від 13 вересня 2007 р. *ВПУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156 (дата звернення: 22.02.2025).
2. Меджліс може отримати офіційний статус: що це означає. 6 червня 2023 р. *Заборона*. URL: <https://zaborona.com/medzhlis-mozhe-otrymaty-oficijnyj-status-shho-cze-oznachaye/> (дата звернення: 22.02.2025).
3. Президент: Національні спільноти дуже важливі для збереження внутрішнього миру в Україні та реалізації її геополітичного вибору. 27 грудня 2024 р. *ОПУ*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-nacionalni-spilnoti-duzhe-vazhlivi-dlya-zberezhenn-95265> (дата звернення: 22.02.2025).
4. Рік тому Меджліс кримськотатарського народу подав документи щодо закріплення правового статусу. 5 червня 2024 р. *КТПЦ*. URL: <https://ctrcenter.org/uk/rik-tomu-medzhlis-krymskotatarskogo-narodu-podav-dokumenty-shhodo-zakriplennya-pravovogo-statusu> (дата звернення: 22.02.2025).
5. Про затвердження Порядку закріплення правового статусу представницького органу корінного народу України та позбавлення такого статусу: постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2022 р. № 936. *ВПУ*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/936-2022-п> (дата звернення: 22.02.2025).
6. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави: постанова Верховної Ради України від 20 березня 2014 р. № 1140-VII. *ВПУ*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140-18> (дата звернення: 22.02.2025).
7. Про корінні народи України: Закон України від 1 липня 2021 р. № 1616-IX. *ВПУ*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20> (дата звернення: 22.02.2025).
8. Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 7 лютого 2025 р. в справі 320/43772/24 про відкриття провадження в адміністративній справі. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125202173> (дата звернення: 22.02.2025).
9. Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 17 лютого 2025 р. в справі 320/43772/24 провадження П/320/43772/24. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125239411> (дата звернення: 22.02.2025).
10. Rights of Indigenous Peoples: Resolution A/77/460, 15 December 2022. *UN GA*. URL: <https://docs.un.org/en/A/77/460> (дата звернення: 22.02.2025).

